

**ЕЗИКОВА И ТОПОНИМНА СПРАВОЧНО-ИНФОРМАЦИОННА
ЕНЦИКЛОПЕДИЧНА КАРТА
НА ПАИСИЕЗНАНИЕТО ПРЕЗ ХХІ ВЕК**
*(Историографски комплекс
на постнекласическото знание)*

Стоян Денчев, Александра Куманова, Николай Василев

**LINGUISTIC AND TOPONIMIC REFERENCE-
INFORMATION ENCYCLOPEDIC MAP OF THE PAISIY
STUDIES IN XXI CENTURY**
(Historiographic complex of the postnonclassical knowledge)

Stoyan Denchev, Alexandra Kumanova, Nikolay Vasilev

*Посвещава се на 300-годишнината от рождението
на Св. о. Паисий Хилендарски.*

*В памет на Милен Куманов, създал научната историография на
„История славяноболгарская...” на Св. о. Паисий Хилендарски*



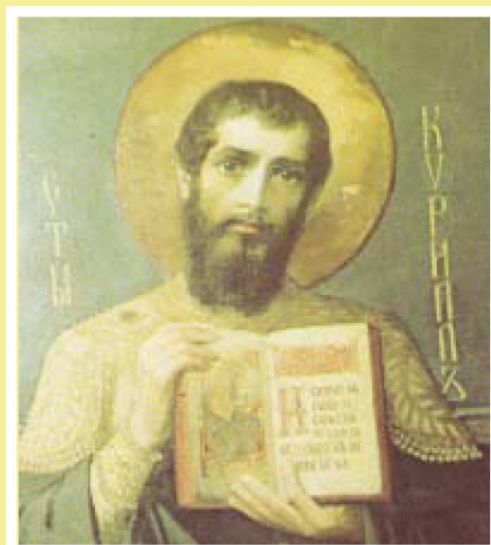
Информационен код
на българската книжовност и литература:

Свети отец Паисий Хилендарски



Information code
of the Bulgarian letters and literature:

Saint Father Paisiy Hilendarski



Резюме:

Изграден е модел на Паисиезнанието на база на многовекторно проучване на Университета по библиотекознание и информационни технологии в сътрудничество с изследователи от БАН, НБКМ и СУ, в което вземат участие и над хиляда студенти (2007-2022). На база на преписите (на ръка и на компютър) на „История славяноболгарская...” на Св. о. Паисий Хилендарски, осъществени в обективната историографска линия (акад. Йордан Иванов, акад. Петър Динеков...), са синтезирани тезаурус на езика на йеромонаха и топонимична справочно-информационна карта, които се осмислят в системно единство.

◆ **Ключови думи:** Паисиезнание, историографска линия: акад. Йордан Иванов – акад. Петър Динеков, тезаурус на езика на Св. о. Паисий Хилендарски, топонимия на „История славяноболгарская...”

Въведение

Настоящият доклад е предизвикан от необходимостта да се даде синтезирана обобщена представа за равнището на интердисциплинарното Паисиезнание, което от 2007 г. в Университета по библиотекознание и информационни технологии (УниБИТ) е в центъра на комплексно научно проучване, насочено към текста на „История славяноболгарская...” на Св. о. Паисий Хилендарски.

В това изследване са обхванати шест семантични системни вектора, в разработването на които са включени – под близкото научно ръководство на екип от изследователи и експерти на УниБИТ, и специалисти от Българската академия на науките (БАН), Националната библиотека „Св. Св. Кирил и Методий” (НБКМ) и Софийския университет (СУ) „Св. Климент Охридски”. В работата са привлечени повече от хиляда студенти, чиито имена могат да бъдат установени по „Трудове на Студентското научно общество при УниБИТ” („Тр. / СНО УниБИТ”, 2008-2022: 17 т.):

1. Историологичен вектор: извеждане на научна историография на „История славяноболгарская...” (проф. Милен Куманов);

2. Библиографоведски вектор: установяване на съответствия между методологията на структуриране на линията на персоналиите в „История славяноболгарская...” и световната библиографска патрология: блажения Йероним Стридонски (края на IV в.) – абат Йоан Тритемий (1494 г.), чиито трудове („Книга за знаменитите мъже”) са многократно преиздавани от знаменития ерудит Й. Фабрициус (1668-1763 г.) (проф. Александра Куманова);

3. Езиковедски вектор (когнитивен контекст на информатиката): построяване на тезаурус на езика на Св. о. Паисий Хилендарски (морфологична структура) (проф. Александра Куманова, д-р Николай Василев);

4. Универсален вектор (структуриране на лингвистичен модел на историята на обществото): позициониране (чрез годината на появата на „История славяноболгарская...”) спрямо „Обществения договор” на Жан Жак Русо, който е теоретична основа на гражданското право не само в Европа, но и в света (д-р Николай Василев);

5. Когнитологичен вектор: разкриване на информационния код на „История славяноболгарская...” като част от универсалния код на българската литература и книжовност от времето на Св. Константин-Кирил Философ до наши дни (д-р Николай Василев);

6. Теоретико-практически вектор (теория и практика на информационната среда): структуриране на обилния научноизследователски материал, свързан с „История славяноболгарская...”, като информационен фонд на е-библиотека PAISIADA, предоставен на научната общност чрез модерната информационна технология на ризомно-ретикуларния анализ във вид на историографска интеракция (проф. Стоян Денчев).

Методология на изследването

Изследването е финализирано към 2022 г. като метатекстологично комплексно универсално хуманитарно проучване в две когнитологични макрофази:

- първоначална, към 2011 г., когато то може да бъде наблюдавано в обобщаващата монографична публикация, базирана от препис на „История славяноболгарская...” на Св. о. Паисий Хилендарски, осъществен и на ръка, и на компютър, подготвен на основата на текстологичната обработка на първоизточника, проследяваща и продължаваща линията в историографията на Паисиезнанието на акад. Йордан Иванов – акад. Петър Динеков [1] (нашето изследване е отразено в две паралелни монографични публикации през 2011 г. – и като част от том VI на „Тр. / СНО УниБИТ”, и като кн. II на серия „Факлоносци” като библиографската информация за двете книги по данни на Worldcat наброява общо 32 единици, свидетелстваща за притежанието им от: НБКМ, Централната библиотека на БАН, Университетска библиотека на СУ, Руската национална библиотека – Санкт Петербург (National Library of Russia – Saint-Petersbourg), Руската държавна библиотека – Москва (Russian State Library – Moscow, Russia, Chicago sist. cit....



Изследването е финализирано към 2022 г. като метатекстологично комплексно универсално хуманитарно проучване в две когнитологични макрофази:

- първоначална, към 2011 г., когато то може да бъде наблюдавано в обобщаващата монографична публикация, базирана от препис на „История славяноболгарская...” на Св. о. Паисий Хилендарски, осъществен и на ръка, и на компютър, подготвен на основата на текстологичната обработка на първоизточника, проследяваща и продължаваща линията в историографията на Паисиезнанието на акад. Йордан Иванов – акад. Петър Динеков [1] (нашето изследване е отразено в две паралелни монографични публикации през 2011 г. – и като част от том VI на „Тр. / СНО УниБИТ”, и като кн. II на серия „Факлоносци” като библиографската информация за двете книги по данни на Worldcat наброява общо 32 единици, свидетелстваща за притежанието им от: НБКМ, Централната библиотека на БАН, Университетска библиотека на СУ, Руската национална библиотека – Санкт Петербург (National Library of Russia – Saint-Petersbourg), Руската държавна библиотека – Москва (Russian State Library – Moscow, Russia, Chicago sist. cit. ...

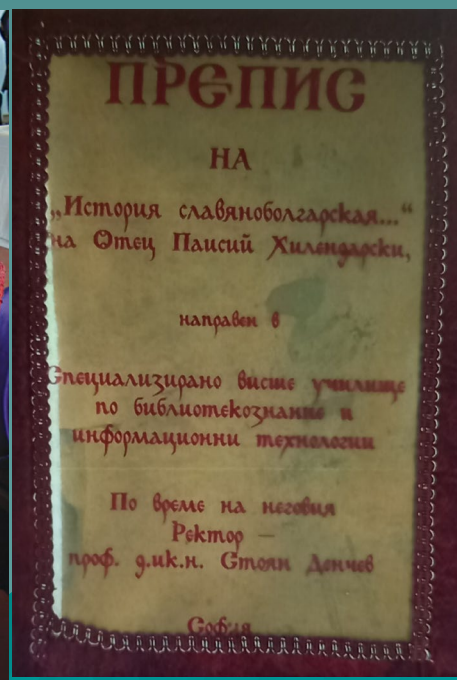
Информационен код
на българската книжовност и литература:

Свети отец Паисий Хилендарски



Information code
of the Bulgarian letters and literature:

Saint Father Paisiy Hilendarski



- критическа, към 2022 г., подготвяна за ново монографично издание, надстрояващо публикациите от 2011 г. и консолидираща знаниево многочисления научноизследователски колектив, който в лабораторията си има не само такива консултанти от България като проф. Надежда Драгова и проф. Кирил Топалов, но е удостоен и с научни рецензи на историци и от страната (проф. Ваня Добрева и доц. Калин Стоев), и от чужбина (проф. Константинос Нихоритис).

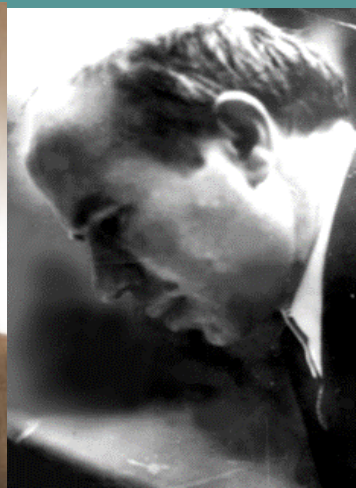
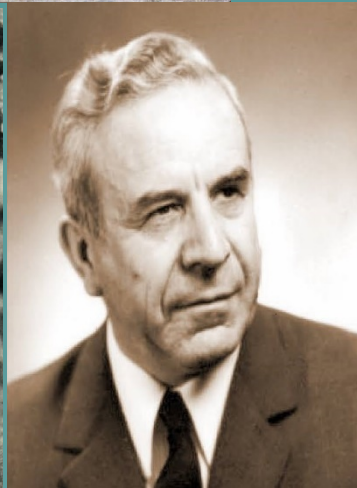
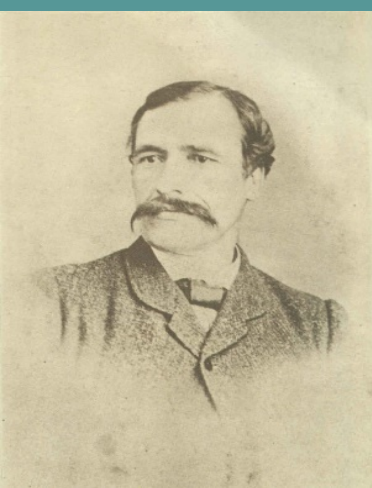
Проф. Константинос Нихоритис от Катедрата по балканистика, славистика и ориенталистика на Университета на Македония в Солун, Гърция, завършил Светогорската духовна академия на Атон в Гърция (1978), бакалавър на Богословския факултет (1981), д-р по славянска литература на СУ (1987) и д.ф.н. на Великотърновския университет „Св. Св. Кирил и Методий“ (2000), е нашият специален пратеник на добра воля в Атонската Света обител, на когото поднесохме изданията на нашия препис на „История славяноболгарская...” (2011) за Хилендарския и Зографския манастир.

Тези издания – препис на „История славяноболгарская...” (2011) са предоставени и за виртуалната колекция на НБКМ на преписите на Паисиевата история във вид на е-ресурс на директора на НБКМ акад. Красимира Александрова.

Резултатите от първоначалната – текстологичната – фаза (2011 г.) и от критическата – консолидиращата – фаза (2022 г.) в пределите на е-библиотека PAISIADA, превърнала се в национална и международна интеракция, се намират постоянно в контекстова компаративистична връзка с равнището на разработваните проблеми на Паисиезнанието в пределите на две други е-библиотеки на УниБИТ, финализирани към 2022 г.:

- ZLARARICA (личността и делото на проф. Васил Златарски, разкрити в първата по рода си и с непреходна стойност историография на учения – дипломната работа на проф. Милен Куманов, защитена от него през 1965 г. в СУ с научен ръководител проф. – тогава: доц. Петър Петров и рецензент акад. – тогава: ас. Васил Гюзелев);

- BALANICA (личността и делото на акад. Александър Теодоров-Балан, изучени по дигитализираната от СНО и текстологично изслезвана единствена автобиблиография на учен в България – създадената към 1954 г. и факсимилно публикувана от СУ през 2011 г. по ръкопис, оформен на пишеща машина и на ръка).



[illegible]

изгнано
изгнано
попав
делами
безобразия
кар
тайского
король
попавших
нахвата
урагане
перелите
вазис
уарет
иоре
стигнута
обеза
спрх
скачати
деплати
испороч
године
открытия
Копонина
Перелит

стои
собрал
превземе
враз
вотронин
воиско
ще се вие
клате
оборна
победи
Фелерк
нр
не пошелал
изпротил
воиско
българс
дошли
десетбръ
блн
изпоступен
вотер
разбрал
искали
друс
писал

и измислен при
цар Лев протекли
за нов император
за всички народи и
нации. Но тебърците
не ишли с него
Това архиепископ
Августин, пратен с
задача и да се
фракцията, направи
Левия цар, и цар
и цар на много паства
са третиата земя.
Поради това пратен
цар се разменил и
кавалера със сирак
всички в България
но аз забравил
Августин, разлет и
поглед на Ефим
Сир той обикновен
всички от
цар Августин
кавалера
заливал така

кипс
 бацкs
 герцуге
 бергсшт
 софсs
 казсн
 фсрште
 софскс
 бснштфс
 сснштфс
 пошксн
 копронсн
 кип
 ссншт
 корсдн
 герцуге
 корсдн
 корсдн
 фсзсшт
 шштшт
 ссншт
 фсзсшт
 поштсфс
 фсзсшт
 фсзсшт
 фсзсшт

Резултати

Построеният уплътнен тезаурус на частите на речта показва, че най-често срещаните лексеми в езика на йеромонаха са съществителните нарицателни имена, следвани от безличните глаголни форми, прилагателните имена, личните глаголни форми и местоименията.

Честота на употреба се оказва решаваща при структурирането на тезауруса на неговия език: 1. Съществителни имена (1019); 2. Причастия [безлични глаголни форми] (853); 3. Глаголи [лични глаголни форми] (451); 4. Прилагателни имена (750); 5. Местоимения (121)... Общият брой на безличните и личните глаголни форми е 1304. 151 прилагателни имена (от общото количество – 750 – са написани с главни букви и са отнесени към свода на Именния и Географския показалец.

Прилагателните имена, написани с главни букви: лични собствени имена; фамилни имена; имена, титулуващи прозвищата на духовни и светски лица; съществителни собствени имена, с които се означава притежание; обобщаващи и категориални географски названия са лексикалната база за съставянето на Именния и Географския показалец, което стана възможно благодарение на Коментара към първоизточника.

◆Неизменяемите части на речта (наречия; предлози; съюзи; частици) представляват свод от 480 лексикални единици.

Изводи

1. Владетели и членове на семействата им; обществени дейци, близки до управляващите, военни (250 души);
2. Духовни лица (свещенослужители, послушници, дякони, монаси, патриарси, папи) и книжовници (87 души);
3. Библейски личности (45 души);
4. Светци и блажени (40 души).
5. В процеса на проучването се наблюдават паралелно и изследователи на патрологията, предшестваща традицията, възприета в „Историята...”, личности, имащи отношение към линиите на изследване да делото на Св. о. Паисий Хилендарски и негови преки изследователи (210 души): дел` Агата, Дж. (Dell'Agata, Giuseppe); Ангелов, Б. Ст.; Ангелов, Д.; Ангелов, П.; Андреев, Й.; Андрейчин, Л.; Априлов, В. Е.; Арнаудов, М.; Бакалов, Г.; Балабанов, М.; Баласчев, Г. ...
6. Единно е кадастралното дърво на „Историята...”, по което се провежда анализът за посочените разрези (I – територии в /и граничещи с/ България; II – територии извън България): океан (океани); море (морета) – м., река (реки) – р., планина (планини) – пл.; остров (острови) – о., полуостров (полуострови) – п-в; земя (земи) – з., местност (местности) – м., област (области) – обл.; град (градове) – гр., село (села) – с.; манастир (манастири), епархия (епархии).

Т. Ф. Дибдин (1817)

Т. Х. Хорн (1814)

Ш. Ф. Ашар (1806-1807)

Е. Г. Пеньо (1802-1804)

А. Г. Камю (1796)

А. Грегора (1794)

Ж. Ф. Не дьо ла Рошел (1782)

Г. Ф. Дебюр Младши (1763-1768)

Ф. Лабе (1664) А. Тейксие (1686)

Г. Вилер (1564; 1592) – И. Клес 1602) – Г. Драуд (1610-1611)

К. Геснер
(1545-1555)

Е. Ратдолт, А. Куне, А. Мануций (края на XV – нач. на XVI в.)

Йоан Тритемий (1494)

Томазо Парентучели (30-те години на XV в.)

Джон Бостън от Бъри (нач. на XV в.)

Хуго от Тримберг (1280)

Ришар де Фурнивал (сред. на XIII в.)

Хенрих Гентски (XIII в.)

Хонорий Отьонски (Августодунски) (XII в.)

Петър Дякон (XI в.)

„Аноним от Мелк“ (XI в.)

Зигеберт от Жамблу (XI в.)

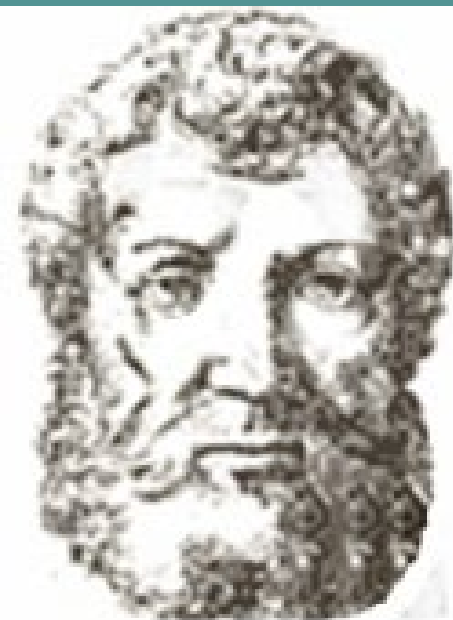
Илдефонсо Толедски (сред. на VII в.)

Касиодор Сенатор (втор. полов. на VI в.) Исидор Севилски (нач. на VII в.)

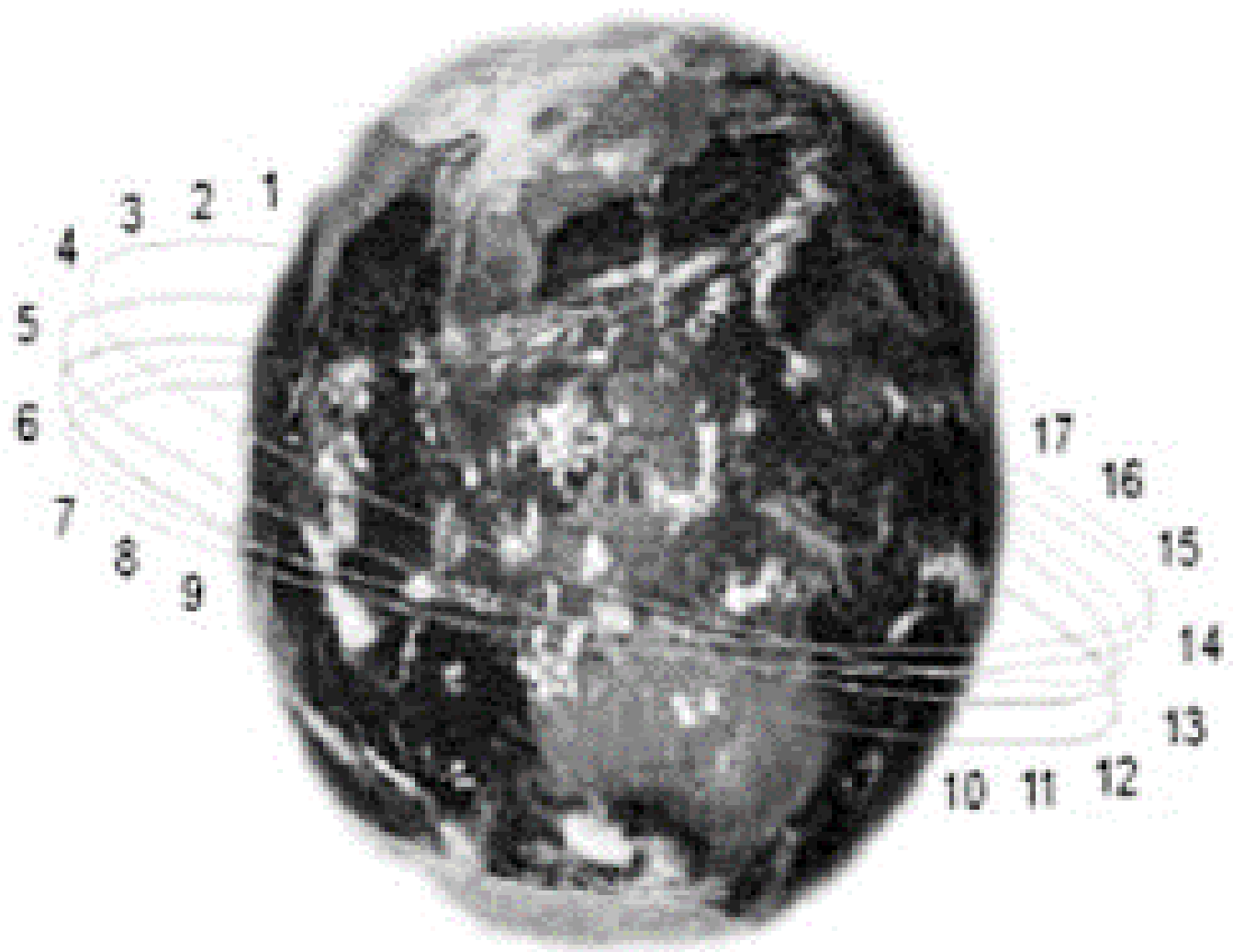
Генадий Марсилски (втор. полов. на V в.)

Йероним Стридонски (392 г.)

Калимах Александрийски
(сред. на III в. пр. н.е.)







Заклучение

1. Езикът на о. Паисий Хилендарски е слабо изследван. Причината за това се крие в сложния компилативен характер на неговата „История...”. Стремeжът му да пише „просто” за простите българи заявява бивалентна позиция в неговото съчинение:

- искал е да подчини словото си на народните говори, за да го разберат всички българи;

- не е можел докрай да се разграничи от черковнославянското влияние, което при него отново излиза в бивалентна позиция:

- - руският език, който по онова време вече е еманципиран спрямо черковнославянския (тогавашния черковнославянски е своеобразна смесица от граматически правила, обвързани със старобългарския и класическия черковнославянски);

- - черковнославянското влияние се доказва чрез употребата на падежни форми при имената (съществителни, прилагателни, числителни) и местоименията.

Ето няколко примера, на които е обърнал внимание проф. Любомир Андрейчин (1986):

Родителен падеж: „И тамо слезал с кона и предал Богу дух свой”, „И обратил ся на царя грческаго”...;

Дателен падеж: „... Таган послал царю Копрониму да би имели мир болгари и грци и да има разговор лице к лицу с Копронима”, „Ти, болгарине, <...> учи се по своему языку”...;

Винителен падеж: „И зел сестру свою, що бил изпрежде пленил цар Никифор”; „Преписуйте историйцу сию”...;

Творителен падеж: „Но погибли бурею и влнением морским”, „Мир, що бил учинил с братом его Левом <...>”;

Местен падеж: „Било на небеси страшно знамение”, „Беседовали о договоре мирном”...

2. Посланията на езика на йеромонаха. Навсякъде се усеща стремежът на Паисий не само да компилира, но и да калкира „просто“ за „простите българи...“. Тази своеобразна негова граматика сякаш е стилизирала говоримия български език на фона на тежките църковнославянски граматически изисквания, които са класически образци за онова време. Паисий е създавал структура върху структурата – все още неясна и трудно разбираема както за граматиките от онова време, така и за „простите българи“. Тук са важни сюжетът, посланието, разговорът с четящия / слушащия българин от края на XVIII век.

Някои думи са така структурирани в синтагмите, че да внушат идеята за национално преинтегриране в християнския свят:

- българин, българите, българска, българската, български, българските, българския, българският, българското (общо: 505 пъти);
- род, рода, роде, родители, родослов, родослова, родословие, родство, родът (общо: 174 пъти);
- Света, Светата, Свети, Светите, Светия, Светият, Свето, Светото (общо: 162 пъти);
- свет, свети, светец, светеца, светии, светител, светци, светците, свещеник, свещеникът, свещеници, свещениците (общо: 94 пъти);
- България (общо: 83 пъти);
- народ, народа, народът (общо: 80 пъти);
- Бог, Бога, Божи, Божие, Божието, Божните, Божия, Божият (общо: 76 пъти).

3. Географската карта на „История славяноболгарская ...“ е преди всичко православноцентрична, защото фокусира вниманието на своите читатели / слушатели върху Светия полуостров Атон и Цариград.

108 години преди Султанския ферман (1870), който узаконява етно-религиозното присъствие на българите в рамките на Османската империя и поставя началото на Българската екзархия (1870-1953), Св. о. Паисий Хилендарски буквално предрича териториалните граници на България, установени след подписването на Санстефанския мирен договор (1878).

Българските градове, които споменава Светият монах, са: Банско, Битоля, Варна, Велико Търново, Силистра (Дръстър), Видин, Враца, Воден, Гоце Делчев (Аугуста ад Нестум, Нисия), Габрово, Драма, Дупница, Каварна, Карвуна, Котел, Костур, Кюстендил (Велбъжд), Мелник, Несебър (Месабрия, Месебрия, Месемврия), Никопол, Охрид, Пловдив (Филипопол, Филибе), Плиска, Преслав, Прилеп, Радомир, Русе (Русчук), Русокастро, Самоков, Свищов, Скопие, София (Сердика, Средец), Серес, Сливен, Струмица, Търново (Търновград).

Само присъствието на БАНСКО, БИТОЛИЯ и НИШ в тази българска топонимия, въведена в „История славяноболгарская ...“, когато България не е съществувала нито на географската, нито на политическата карта на Европа, са достатъчни основния да стигнем до извода, че Св. о. Паисий Хилендарски е не просто пророк, а и създател на програмен исторически документ, върху който ще се гради не само Българското възраждане, но и целокупният национален идеал на България от края на XVIII в. до днес.



**ЕЗИКОВА И ТОПОНИМНА СПРАВОЧНО-ИНФОРМАЦИОННА
ЕНЦИКЛОПЕДИЧНА КАРТА
НА ПАИСИЕЗНАНИЕТО ПРЕЗ ХХІ ВЕК**
*(Историографски комплекс
на постнекласическото знание)*

Стоян Денчев, Александра Куманова, Николай Василев

**LINGUISTIC AND TOPONIMIC REFERENCE-
INFORMATION ENCYCLOPEDIA MAP OF THE PAISIY
STUDIES IN XXI CENTURY**
(Historiographic complex of the postnonclassical knowledge)

Stoyan Denchev, Alexandra Kumanova, Nikolay Vasilev

*Посвещава се на 300-годишнината от рождението на Св. о.
Паисий Хилендарски.*

*В памет на Милен Куманов, създал научната историография на
„История славяноболгарская...” на Св. о. Паисий Хилендарски*

